

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД

**“Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського”**

кафедра філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності

МАТЕРІАЛИ

**V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених
“КОНЦЕПТИ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОГО
СУСПІЛЬСТВА”**

(Одеса, 25-26 травня 2023 року)

Одеса -2023

УДК: 1:403:316.6(08)

К 65 Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства //
Матеріали V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» (Одеса, 25-26 травня 2023 р.) 175 с.

Рецензенти:

Єременко Олександр Михайлович – доктор філософських наук, професор кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»

Пальчинська Мар'яна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри психології, педагогіки та лінгводидактики Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку

Збірник матеріалів V Міжнародної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Концепти соціокультурної трансформації сучасного суспільства» вміщує матеріали, які досліджують соціокультурні засади трансформацій ціннісної сфери життєдіяльності суспільства, аналізують соціокультурні трансформації молодіжного соціуму, показують соціокультурні трансформації освітнього середовища та розкривають проблемні моменти культури бізнесу в умовах соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства, а також розглядають синергетику як самоорганізаційну систему у суспільстві, що трансформується. Рекомендовано для науковців, педагогів, докторантів, аспірантів, студентів.

Ухвалено до друку та розповсюдження мережею інтернет вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

законодавчо закріпленими, що поволі в позитивному ключі змінює суспільну і правову свідомість.

Список використаних джерел

1. Верховенство права. Конституційний суд України: офіційний веб-сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava> (Дата звернення: 10.05.2023).
2. Левада О.В. Правові обмеження як засоби попередження зловживання правом (теоретико-правовий аспект). Вісник Національної академії правових наук України. 2017. Вип. 1 (88) С.192-200.
3. Москальчук Ю. Г. Система стримувань і противаг як ефективний засіб досягнення взаємодії у роботі органів законодавчої, виконавчої та судової влади. Публічне управління і адміністрування в Україні. Науковий журнал. 2020. Вип. 16. С. 19.23.
4. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. №889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
5. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015р. №580-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.05.2023).
6. Скакун О. В. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1575.html> (дата звернення: 10.05.2023).

Стовпець Олександр Васильович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Одеського національного морського університету

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ СВІДОМОСТІ В "ЕПОХУ НЕЙРОМЕРЕЖ"

Сьогодні ми дедалі частіше чуємо про нейромережі, які дивують людську уяву своєю здатністю генерувати різноманітний контент, аналізувати текстову та візуальну інформацію, асистувати людині у вирішенні інтелектуальних задач. Навіть лунають побоювання, що штучний інтелект, покладений в основу функціонування нейронних мереж, настільки швидко самонавчається, що це може врешті-решт призвести до непередбачуваних соціальних наслідків.

У даному дослідженні пропонується стисло розглянути поняття "нейромережі" та "свідомість". Бо серед найбільш радикальних ідей, котрі

здебільшого і породжують страх щодо заміни людського інтелекту - штучним, існує уявлення, що людина стане "непотрібною" з моменту, коли (якщо колись) буде винайдено повноцінну штучну свідомість, яка за своїми творчими та розумовими здібностями не поступатиметься нашій природній, людській.

Нейромережа (або штучна нейронна мережа) – це комп'ютерна модель, розроблена для імітації роботи нервової системи людини. Вона є одним із ключових інструментів у галузі штучного інтелекту та машинного навчання. Нейронні мережі складаються з багатьох зв'язаних штучних нейронів, які взаємодіють один з одним і передають інформацію через усю мережу. Кожен штучний нейрон отримує вхідні дані, обробляє їх і передає результат іншим нейронам. Ці сполуки між штучними нейронами імітують синаптичні зв'язки у нервовій системі живої істоти.

Процес навчання нейронної мережі заснований на принципі підстроювання ваги зв'язків між нейронами, щоб мережа могла певним чином реагувати на вхідні дані. Навчання нейронної мережі включає надання великої кількості прикладів вхідних даних і відповідних вихідних значень, щоб мережа могла навчитися розпізнавати зразки і робити ряд передбачень. Нейронні мережі знаходять широке застосування в різних галузях, таких як комп'ютерний зір, обробка природної мови, рекомендаційні системи, розпізнавання мови, управління роботами та багато інших. Вони здатні обробляти складні дані, знаходити закономірності та робити прогнози на основі наявних зразків. Та це поки що не "свідомість" у її класичному розумінні, і не "інтелект", а лише його математична комп'ютеризована модель. Що ж тоді відрізняє "свідомість"?

Проблема свідомості є настільки важливою для філософії, що утворилася навіть окрема сфера досліджень - *філософія свідомості*. Прилучення людини до світу духовного, ідеального здійснюється у людському бутті *способом свідомості*. Вона також виступає передумовою для раціонального, інтелектуального осмислення реальності, завдяки чому людина здатна перетворювати та пристосовувати навколишнє середовище під власні потреби, цілі, інтереси, бажання чи прагнення.

Поняття "свідомість", в більш-менш сучасному розумінні, було сформульоване не так вже давно, дець у XVII столітті. Мисляче людство й раніше задавалося питанням, що ж принципово відрізняє людину від інших живих істот, які також здатні демонструвати поведінку, характер, проявляти певну активність щодо навколишнього світу. Однак більшість роздумів щодо феномену свідомості у минулі часи асоціювалися із категоріями "дух" (як дещо об'єктивно-духовне) та "душа" (суб'єктивно-духовне, пов'язане із внутрішнім світом конкретної людини). Втім, ці поняття традиційно були перенасичені всілякими міфологізмами, переобтяжені релігійними нашаруваннями - інколи ірраціональними, містичними, езотеричними, - недостатньо поясненими з точки зору наукової логіки.

Дослідження феномену свідомості не може ігнорувати того важливого аспекту, що свідомість мала колись (та з якихось причин) *виникнути*, та в подальшому зазнавати певних змін у процесі розвитку суспільства. Тому до філософських проблем свідомості належить насамперед *проблема її походження*. Сучасна філософія (і наука) нині не можуть дати остаточного і безсумнівного розв'язання цієї проблеми, але наявні на сьогодні авторитетні *концепції походження свідомості* допомагають цю проблему висвітлити і багато чого зрозуміти на шляху до її розв'язання.

Безумовним позитивним моментом *теологічної концепції* постає те, що вона пов'язує людську свідомість із трансцендентним началом, із деяким вищим замислом, із чимось абсолютним, тим що виходить за межі фізичного світу, тобто не обмежує свідомість лише аспектами існування людини як біологічної істоти, не зводить життя людини тільки до її виживання, але підіймає на рівні творчості, пізнання, мислення, культури, духовності. Проте релігійна концепція залишає поза розглядом зв'язок свідомості із людським організмом (зокрема, вона не розглядає нейрофізіологічні особливості людського мозку), а також ігнорує фактори соціальної історії, інформаційний та ноосферний чинники.

Дуалістична концепція походження свідомості пропонує вважати, що в основі усіх світових процесів лежать два начала - матеріальне та духовне, при цьому свідомість є проявом духовного начала людського буття (що не заперечує матеріальних особливостей людської істоти, проте доповнює їх, роблячи людину істотою мислячою, розумною, здатною до аналізу й саморефлексії).

Концепція єдиного інформаційного поля, намагаючись пояснити походження людської свідомості, наголошує на тезі, яка не викликає серйозних заперечень: усі процеси світу супроводжуються обміном інформацією. Тому логічно припустити, що існує єдине поле інформації для усіх світових процесів та явищ. Людська свідомість - це один із проявів інформаційних процесів. І хоча людську свідомість не можна просто звести до інформації, але, безперечно, вона має до неї пряме відношення (адже свідомість аналізує інформаційні потоки й оперує масивами інформації за допомогою функцій мозку). Втім, безпосередній зв'язок структур мозку із *визначенням змісту* цих інформаційних потоків неможна вважати доведеним (оскільки сучасна нейрофізіологія й когнітивістика поки що не спромоглися показати, що "думка" продукується саме структурами мозку, а не свідомістю, рівно як не доказано, що *свідомість людини та мозок* - це тотожні субстанції). Соціальне середовище та людська діяльність виконують функції "налаштування" мозку на необхідні параметри дії; тому поза ними свідомість не виникає (це стверджується, серед іншого, в роботах нейрофізіологів Карла Прибрама та Джона Екклза).

Концепцію еволюції (як підстави для розвитку феномену свідомості) можна представити в різних варіантах. У найбільш відомому варіанті дарвінівської теорії "природного відбору та еволюції видів" стверджується, що внаслідок боротьби за існування та пристосування до умов довкілля відбувається удосконалення різних видів живих організмів, і так, ймовірно, зрештою з'являються психіка та людська свідомість. Але сучасна генетика заперечує можливість настільки принципової зміни організмів лише через механізми пристосування (адаптації); ці зміни повинні бути зумовлені на генетичному рівні.

Трудову концепцію, або *концепцію походження свідомості внаслідок розвитку праці*, враховують археологія та антропологія, і дана концепція нібито має з боку названих наук численні підтвердження. Але багато чого при цьому все одно залишається незрозумілим. Наприклад, найдавніші кам'яні знаряддя праці відстоять від нас у часі на 2,5 мільйони років. Але справді помітні *прояви людської свідомості*, пов'язані зі спроможністю до творчості (наскельні малюнки), із духовністю (про що свідчать спеціальні поховання людей, перші культові споруди), з'являються в інтервалі від 100 - до 35 тисяч років тому. Отже, можемо припустити, що антропологічний вид - *homo habilis* ("людина уміла"), виникнення якого пов'язують із навичками праці, з'явився аж на більш ніж 2 мільйони років раніше, ніж наш сучасний вид - *homo sapiens* ("людина розумна"), а *свідомість* (включаючи *інтелект*) - це саме те, що принципово відрізняє попередніх гомінідів - "хабілісів", "еректусів" - від "сапієнсів" (тобто нас, із нашою розвиненою свідомістю; до речі, наш вид "*sapiens sapiens*" виник не так вже давно по мірках еволюційної історії - у період верхнього палеоліту, близько 40 тисяч років тому). Отже, "трудова теорія" не пояснює, чому при наявності феномену праці, із використанням знарядь праці, у гомінідів попередніх видів еволюційно-історичний процес формування свідомості був фактично або взагалі відсутній, або загальмований на дуже тривалий час. Справедливі також зауваження, згідно з якими саме по собі виготовлення знарядь праці потребувало досить розвиненого інтелекту.

Зв'язок мислення та пізнання з технологіями людської праці досить очевидний. Отже, *зв'язок є*, але чи є він *визначальний* з боку праці щодо свідомості? Напевно, він куди більш складний, багатофакторний та неоднозначний. По сьогоднішній день всі спроби прилучити розвинених тварин до стабільних дій із елементарними допоміжними засобами діяльності не дали позитивних результатів; а головне те, що у тварин не формується предметне сприйняття дійсності. Очевидно, що задля того, аби діяльність зі знаряддями праці привела до формування розвиненої свідомості й запустила культурно-історичний процес, необхідно мати в наявності досить високорозвинений інтелект, або ж хоча б зародки свідомості. Тому трудова концепція навіть у логічному плані залишається недостатньо коректною.

Нарешті, *концепція активно-діяльного самопородження свідомості людини*, або т.зв. *субстанційна концепція*, намагається подати свідомість як конкретне, на рівні людини, індивідуальне виявлення вихідної засади світу - духу, або інтелекту, або ідеї, або світового розуму (чи будь-якої іншої онтологічної засади). Ця концепція пояснює, наприклад, спрямованість еволюційних процесів як "рух до найповнішого проявлення якостей субстанції світу". Певною мірою субстанційна концепція спрямована на пояснення динамізму процесів буття, оскільки *дух* нерідко ототожнюють із *рухом*, з *енергією*, що пов'язується з відповідними характеристиками свідомості (зокрема, здатність людської свідомості до *саморефлексії*, *самоусвідомлення*, а також *трансцендентний вектор* свідомості - тяжіння до ідеального, до вищого розуму, до духовності, до певних еталонів: етичних, раціональних, естетичних).

Таким чином, філософія, когнітивістика, нейрофізіологія та інші науки, що вивчають *проблему свідомості*, поки що не розшифрували це явище у всій його повності та складності, й навіть не виробили якоїсь однієї всеохоплюючої концепції щодо походження свідомості. Отже, пропонується враховувати різні аспекти прояву свідомості, висвітлені в рамках вищезазначених теорій.

А відтак, не маючи абсолютно достовірного та повного розуміння, чим є людська свідомість, як вона функціонує та яким чином виникла, сумнівно, що ми найближчим часом будемо здатні повністю замінити свідомість людини синтетичним розумом нейромереж (навіть якщо в цьому і був би якийсь сенс). Втім, людство завжди прагне прогресу, тому розвиток нейронних мереж, штучного інтелекту та машинного навчання, рівно як і подальші дослідження людської свідомості – й надалі матимуть місце. І цивілізація має помірковано підходити до усіх успіхів та інновацій у сфері штучного інтелекту.

Список використаних джерел

Eccles, J.C. (1965). The brain and the unity of conscious experience. Cambridge: Cambridge University Press. 44 p. [in English].

King, J., Pribram, K. (1995). Scale in Conscious experience: is the brain too important to be left to specialists to study? New Jersey: Lawrence Erlbaum, 458 p. [in English].

Searle, J.R., Dennett, D.C., Chalmers, D.J. (1998). The mystery of Consciousness. London: Granta Books, 224 p. [in English].

Петрушенко, В.Л. (2002). Філософія: навчальний посібник. Київ: Каравела, 544 с. Petrushenko, V.L. (2002). Filosofiya: navchalniy posibnyk. Kyiv: Karavela, 544 p. [in Ukrainian].

Стойкова К. М., здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ОПП «Менеджмент соціокультурної діяльності» Університету Ушинського

Науковий керівник: проф. **Петінова Оксана Борисівна**, доктор філософських наук, професор кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Університету Ушинського

ПРЕЗЕНТАЦІЯ МИСТЕЦТВ У ПОСТМОДЕРНОМУ ПРОСТОРИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДОБИ

Культурна ера, що взяла свій початок після закінчення Модерну, незвичайний настрій, який зараз відомий у всіх аспектах людського життя – культурі, філософії, політиці, економіці, технонауці, сфері планетарного комунікативного застосування називається постмодерном [5].

Ера Постмодерну виокремлюється нелінійністю еволюції соціально-політичних процесів, що виявляється в їх динамічності, конфліктогенності, викликаних достатнім ускладненням продовольчої, демографічної, конфесійної, територіальної, екологічної та інших проблем. Більш динамічною, непростою та парадоксальною стала геополітична перспектива у світі [3].

Постмодернізм кинув виклик універсальним істинам, стираючи межі між образотворчим мистецтвом і популярною культурою, використовуючи товари масового виробництва, журнали, телебачення та фільми як вплив. Це дозволило створити нове мистецтво, що включало філософію постмодерну. Цей культурний рух переосмислив те, що вважалося мистецтвом, і постмодерністське розуміння нового художника

Постмодернізм охопив традиційні форми мистецтва, такі як живопис, скульптуру та фотографію, але водночас і колаж, асамбляж, монтаж, бриколаж, текст, привласнення та спрощення мистецтва. Перформанс був на висоті, заохочуючи глядачів взаємодіяти з цими творами постмодернізму. Ідеї, стилі та теми минулого були переглянуті та перероблені в новому постмодерністському стилі [6].

Дефініція поняття «інформаційний простір» запозичена соціально-гуманітарними науками з фізики, і означає узгодження різних явищ та факторів. В межах кібернетичного підходу інформаційним простором називають сукупність джерел інформації, баз даних, технологій і мереж, які з'єднують їх. Під інформаційним простором у філософсько-методологічному міркуванні розуміється середовище популяризації інформації в суспільстві, що знаходиться під взаємодією культурних, економічних, політичних, технологічних та ін. чинників [1].

Інформаційна ера передбачає швидкий і вільний потік інформації. Це також стосується швидкості, з якою можна отримати ту саму інформацію. У